

Præsten Marcus Borgen til Holmsland.

Af August F. Schmidt.

Den niende Præst på Holmsland efter Reformationen var Marcus Clausen Borgen, der tilhørte den viddt bredte Borgenslægt, som Overlærer F. E. Hundrup har udarbejdet Stamtavle over¹⁾. I dette Værk oplyses, at Slægtens ældst kendte Medlem, Peder Hansen Borgen, var Feldbereder eller Pottemager i Skive²⁾. Han var gift med Kirsten Jensdatter. Af deres Børn kendes tre. Nummer to af disse hed Claus Pedersen Borgen; han blev født i Skive 1681 og døde 1750 som Præst for Dalum og Sanderum Menigheder på Fyn. Han blev i 1717 (^{21/7}) gift med Anna Margrethe Marcusdatter Monrad³⁾ (1695—1777), der var Datter af hans Formand i Dalum Marcus Jørgensen Monrad (1669—1716) og Hustru, Malene Pedersdatter Skytt eller Riber (1664—1737). Dette Ægteskab blev velsignet med femten Børn, hvoraf Marcus Clausen Borgen var

¹⁾ 1877 udkom ved Oscar Borgen tredje forøgede Udgave af »Stamtavle over Slægten Borgen«.

²⁾ I Evald Tang Kristensens Bog: Øen Holmsland og dens Klit (1891), 55 anføres, at Navnet Borgen stammer oprindeligt fra Borgunds Præstegæld i Norge. Denne Oplysning hidrører måske fra lokal Tradition. Den er i hvert Fald ikke omtalt i Stamtavlen.

³⁾ Claus Borgens Hustru hørte altså til den store og kendte Monradslægt (se Christopher Giessing: Jubel-Lærere III, (1786), 213—14).

den ældste (f. ¹⁰/₈ 1718). 31. Juli 1736 blev han Student fra Odense Skole. Som theologisk Student i København havde han Ludvig Holberg som *Præceptor privatus*¹⁾. Marcus Borgen tog theologisk Embeds-eksamen med anden Karakter (haud) 27. Februar 1742. I sin Studentertid skrev han to Disputatser. Den første bærer Titlen: *De jejunio Synecdochi η̄ως passim in Scriptura Sacra intelligendo* (København 1740. 4°. 8 Sider, 9 §): »Afhandling om Faste, der skal forstås symbolsk [figurlig], spredt, rundt om i den hellige Skrift.« — Den anden latinske Disputats, der er skrevet for at erholde et Legat, hedder: *Diss. de origine animarum per traducem*²⁾ (København 1741. 4°. 8 Sider): »Disputats om Sjælenes Oprindelse gennem Overførsel fra Forældrene til Børnene.«

Disputatserne frembærer interessante Vidnesbyrd om, hvorledes Theologerne i Borgens Tid arbejdede videnskabeligt, og om, hvilke Resultater de fik ud af deres Spekulationer over Tilværelsens Problemer. Der er sikkert ingen Tvivl om, at Borgen efter sin Tids Forhold var en særdeles habil Theolog. Han beherskede Latin, var vel inde i den hellige Skrift og var antagelig i al Almindelighed en belæst Mand.

Hvad han har taget sig for 1742—1752 kan vist ikke opklares, men fra 1752 véd vi, at han var ansat som Medhjælper hos Biskop Hans Adolf Brorson i Ribe. I Ribe dokumenterede Marcus Borgen sit Kendskab til det tyske Sprog ved at oversætte til Dansk H. A. Franckes Opdragelseslære *Wohlanständigkeit der Sitte*: »En nyttig og nødvendig Anvisning til velanstændige Sæder, hvorledes man bør forholde sig

1) Universitetsmatriklen II, 572.

2) Svareren er Rudolf Frich.

skikkelig, beskeeden, ordentlig og klogelig udi daglig Omgængelse med andre, paa Reyser, i Brev-Skrivning, og alle sine Forretningers og Handlingers Indrettelse«. Dette Værk af den berømte tyske Pietist og Opdrager (Vajsenhusets Opretter) er 344 Sider i sin danske Form (fra 1755); Bogen er forsynet med en Indledning af Justitsråd, Dr. J. P. Anchersen, der løb den økonomiske Risiko ved dens Oversættelse og Udgivelse i Danmark. Franckes Værk er især tænkt som Vejledning for unge Hovmestre, der skal vejlede Ungdommen. Bogens Oversættelse blev kort anmeldt med Angivelse af Indholdsfortegnelse, Trykkested og Pris i Kiøbenhavnske Nye Tidender om lærde og curieuse Sager ^{10/6} 1755 S. 193—94 og i Büschings Nachrichten III, 396.

I Ribe forblev Marcus Borgen kun i tre År. 1755 den 23. Maj udnævntes han til residerende Kapellan i Ringkøbing og Rindum (ordineret ^{5/6} 1755). Her blev han den 3. Oktober 1755 gift med Marie Sørensdatter Anchersen (f. 1727), Datter af hans gamle Rektor i Odense, Søren Anchersen, og Enke efter hans Formand i Embedet, Jens Hansen Bøgvad (død ^{21/3} 1755). Muligvis har Borgen og Marie Anchersen kendt hinanden godt fra tidligere Tid. Ved sit Giftermål blev Marcus Borgen altså beslægtet med den ansete Ancherslægt, hvorover der også findes en Stamtavle¹⁾.

Marie Anchersen døde allerede den 15. August 1756 efter at have født en Søn (den ^{2/3}), der fik Navnet Claus Anchersen Borgen. Om dette Barn vides, at han 1775 blev Student fra Odense og senere Tolder i Trankebar²⁾. Det er derfor urigtigt, når Evald

¹⁾ Christopher Giessing: Jubel-Lærere II, (1781), S. 269.

²⁾ F. E. Hundrup: Slægten Borgen ³ 1877, 5.

Tang Kristensen oplyser¹⁾, at Borgen med sin første Kone fik en Datter, der ved sin Død blev begravet i Ringkøbing Kirke lige overfor Prædikestolen under Kvindestolene.

Anden Gang blev Pastor Borgen gift med Gjertrud Marie Gerhardsdatter Gerritz (f. $\frac{1}{4}$ 1731), Datter af Regimentsfeltkærer Gerhard Gerritz og Birgitte Cathrine Hansdatter. De blev viede den 13. Maj 1757. I dette Ægteskab fødtes seks Sønner og fire Døtre. Disse Børn findes der Oplysninger om i »Stamtavle over Slægten Borgen« (1877), 5—9, ligesom Evald Tang Kristensen i Hardsyssels Årbog 1912, 134 f. anfører Kirkebogsuddrag om Marcus Borgens Børn²⁾.

Imedens Marcus Borgen var residerende Kapellan til Ringkøbing-Rindum, fik han Lejlighed til i to Afhandlinger at tage Del i den landøkonomiske Diskussion, som da blev ført mellem patriotiske Mænd. En Række af de vigtigste Arbejder om agrarhistoriske og nationaløkonomiske Emner, som saa Lyset i 1750—60'erne, fremkom i Theologen og Historikeren Erik Pontoppidans Tidsskrift: »Danmark og Norges oekonomiske Magazin«, der udkom i Årene 1757—1764 i otte Bind. I denne Skriftrække findes Grundtrækkene af så godt som alle senere Reformer i Landbovæsenet. Borgens Arbejder er trykt i Tidsskriftets sjette Bind (1762), Side 341—368 og Side 433—458.

Hans første Afhandling: Om Tørve-Moser er skrevet »i Anledning af det for indeværende Aar 1761 opgivne Problema: Hvori bestaar Tørve-Mosernes

¹⁾ Øen Holmsland og dens Klit 1891, 55.

²⁾ E. T. Kristensen synes ikke at have kendt Hundrups Stamtavle over Borgenerne. Han var dog ellers meget slægtskyndig vedrørende Holmsland; se f. Eks. hans Minder og Oplevelser I (1923), især S. 56 ff.

egentlige Natur og Væsen? Er det noksom beviisligt, at de, efter deres Udtømmelse, opvoxe paa nye, og hvad Forsigtighed bør bruges til deres Vedligeholdelse.«

Marcus Borgen forklarer Tørvemosernes Fremkomst som sket ved en vældig, almindelig Oversvømmelse, der naturligvis ikke kan være nogen anden end Synfloden. Hvordan eller forstaa Fund af Fyrrestammer i Vestjyllands Moser i Egne, hvor dette »Udenlands Træ« i hvert Fald i 1762 ikke fandtes. Borgen gør opmærksom på, at man i Hammerum Herreds Moser finder Fyrretræ, »hvoraf Bønderne skiære Splindre, hvilke de bruger, i Stæden for Lys, om Aftenen at gjøre deres Gierning ved.« Da »Afgrundens Kilder opbraste og Himlens Sluser aabnede sig« førtes Træstammerne altså til Vestjylland. Mindre Vergilsk veltalende, men ulige bedre hvad Forståelse angår, er Borgen, hvor han taler om Smedeklyner, der bruges på Landsbysmedenes Esser, eller når han gør opmærksom på, at der i en Mose i Borris Sogn under Tørvejorden findes et Stratum [Tæppe, Lag] af Træblade, hvilket til Underlag næstendels har Stengrund. Ænseværdig er også nogle Bemærkninger han anfører om Tørvemosen ved Hjelmstrup By i Odenseegnen. Borgen udvikler udførligt, hvorledes man ved en fornuftig Grøftegravning i Moserne ikke alene kan udnytte Tørvejorden bedre end hidtil, men kan også fremhjelpe Væksten i Mosen, så den gror til påny og efter en Årrække igen kan skæres.

Afhandlingen er praktisk stillet op med Paragraffer og Underafdelinger, Sammendrag o. s. v. I Redaktørens Anmærkning tilsidst anføres med Rette, at »Tractaten«s helt skønsomme Forfatter fremsætter sine Råd på Grundlag af den Indsigt, »som Forfaring, den bedste Lære-Mester, haver givet ham, og ved hans Pen

formodentlig vil give flere Land-Mænd, som ligeledes kunde opmuntres til at udspore Naturens Vey og Orden.« . . .

Pastor Borgens andet Bidrag til Tidsskriftet er en »Plan til det landfordærvende Fælledsskabs Afskaffelse, i Anledning af det for Aar 1761 opgivne Problema: Hvilke ere de største Forhindringer, som lægges i Veyen for Fælledsskabets Afskaffelse i Land-Godset? og ved hvilke Midler kunde samme lættest og vissest overvindes, uden Vedkommendes Fornærmelse?«

Borgen er i dette sit bedste Arbejde på Fremskridtspartiets Side. Hans Indlæg er et veltalende Forsvar for Fællesskabets Afskaffelse. De betydeligste Hindringer, som lægger sig i Vejen for Ophevelse af Fællesskabet i Landgodset, finder Borgen i »Vankundighed, Dumhed og Mangel af et sundt Begreb«. Endvidere i »Magelighed, eller Dovenskab, og den hermed forbundne Skiødesløshed i at foretage sig unyttige Forandringer til Publici beste, naar de udkræves nogen Arbejde og Besværing«. »Ondskab, Misundelse og Capricer« forhindrer ligeledes Fællesskabets Afskaffelse. Borgen udvikler ret nøje Rigtigheden af sine stærke Ord.

Derefter fremsætter han en detailleret Plan til Udskiftningen, og så hører vi om, hvorledes han tænker sig »Operationen og Methoden« udført i Praxis. Straks gør han opmærksom på, at Toftejorden ved hver Gård skal være urørlig, da den fra Arilds Tid har tilhørt den Gård, den ligger ved. Det er da også nødvendigt, at en Bonde har et sådant Stykke Jord liggende umistelig ved sin Gård. Borgen har skrevet sit Arbejde udfra dyb Interesse for Emnet og af Kærlighed til den danske Bondestand. Hans mistrøstige Ord tilsidst om, at han frygter for, at Fællesskabet de fleste

Steder aldrig vil blive afskaffet, »saa længe det maa komme an paa vedkommendes egen frie Villie«, kom heldigvis ikke til at passe; thi i de følgende Årtier løsnedes det gamle Markfællesskabs snærende Bånd trindt omkring i vort Land. I 1762 var det allerede ophævet i visse Egne af Sønderjylland mellem Kolding Fjord og Slien¹⁾, og i Årene efter 1759 blev en Række Byer i Koldingegnen udskiftede²⁾. Udskiftningen på Holmsland og dens Klit fandt Sted i 1780³⁾.

Marcus Borgen underskrev sine to landøkonomiske Afhandlinger med Mærket *Patridophilus* (»Fædrelandsven«). Evald Tang Kristensen oplyser⁴⁾, at han for sin Afhandling om Fællesskabets Afskaffelse fik en Medaille i Præmie. En sådan Opmuntring var hans Arbejde også værd.

Samme År som hans to Bidrag til Pontoppidans Tidsskrift fremkom, søgte Pastor Borgen Forflyttelse. Han blev den 19. Marts 1762 kaldet til Sognepræst for Tørring og Heldum Menigheder i Skodborg Herred.⁵⁾ Her i Lemvigegnen forblev han tolv År. Den 7. August 1774 ombyttede han sit Embede med Holmslands Sognekald (Ny og Gammel Sogn). Han kom ved denne Bytning tilbage til sin gamle Egn igen. Her foretoges i hans Præstetid adskillige Ændringer i de gamle Landboforhold. Vi har alt hørt om Udskiftningen 1780. De forskellige Love og Forordninger, som vi nu kender fra Holmsland fra Borgens Tid,⁶⁾ og af

¹⁾ Om den østslesvigske Udskiftning vil der fremkomme en Afhandling af mig i Sønderjydske Aarbøger.

²⁾ Se min Bog: Skanderup Sogn 1926—28, 76 ff.

³⁾ E. Tang Kristensen: Øen Holmsland og dens Klit, 13.

⁴⁾ Øen Holmsland og dens Klit, 55.

⁵⁾ Oluf Nielsen: Skodborg og Vandfuld Herreder 1894, 367. H. Ehrencron-Müller: Forfatterleksikon for Danmark, Norge og Island I (1924), 523—24. Wibergs Præstehistorie I, 663—64.

⁶⁾ August F. Schmidt: Fra Holmsland (Hardsyssels Årbog 1933, 109 ff).

hvilke han har underskrevet flere, har det med hans fremskridtsvenlige Sind uden Tvivl været en Glæde at deltage i Udarbejdelsen af.

Som Kapellan på de gamle Dage fik Pastor Borgen sin Svoger Herman Chr. Gerhardsen Gerritz, der var en Broder til Borgens anden Hustru.

Marcus Borgen døde i 1790 og blev begravet den 24. November ved det nordøstlige Hjørne af Koret på Nysogns Kirkegård. Provsten, Hans Juul Jordhøy i Ringkøbing, holdt Talen ved Borgens Båre.¹⁾

Enkemadam Borgen overlevede sin Mand i mange År. Hun døde først i 1818 i Roest Mølle ved Varde. Hernede var nemlig hendes yngste Barn, Ida Magdalene Margrethe, gift første Gang med Mølleeejeren Hans Jacob Poulsen (død 1810) og anden Gang (1814) med Søren Thøstesen, der så overtog Bestyrelsen af Roest Mølle i Grimstrup Sogn²⁾.

*

Vi har nu stiftet Bekendtskab med den begavede og alsidig interesserede Pastor Borgen til Holmsland; vi har hørt om hans Forbindelse med tre store og ansete Slægter, og vi har fået noget at vide om hans theologiske, pædagogiske og agronomiske Forfatter-skab. Af det sidste lærer vi, at Marcus Borgen hørte til den tiltalende Type af Præster fra Rationalismens Dage, der i deres gejstlige Virksomhed med patriotiske Sind arbejdede for det »til Borgerheld sigtende«: at vejlede Landbostanden, så den havde Forudsætninger til på bedste Måde at deltage i det Fremskridtsarbejde, der var i Komme.

¹⁾ E. Tang Kristensen: Øen Holmsland, 55. Hardsyssels Årbog 1912, 134.

²⁾ F. E. Hundrup: Slægten Borgen³, 9.